

Kommentdemokrácia

A kommentdemokrata közös szörnyszülöttje a vészesen beszűkült, lényegében befagyott, valóságos politikai részvételi lehetőségeknek és a páratlanul szélesre nyílt informatikai korszak teremtette, végtelenül gazdag tájékozási esélyeinek. Igazi kentaur, félig emberi ügyekhez hozzászóló, félig pedig vadállati ösztönöket pillanatokon belül mozgósítani képes egyed teremtődött. Olyan, akit a személytelenség varázsa folyamatosan megtart ebben a felemás állapotban. A kommentdemokrácia pedig kívülről intézményesíti számára a felelőtlenséget, hiszen bármit megtehet, mert tetteinek, gesztusainak úgyszemint semmiféle következménye.

Prológ

Betelefonál. Beír. Hozzászól. Beeszel. Beleüvölt. Jól megmondja. Kiosztja, beosztja. Válaszra, ellenvetésre nem vár. Megnyugszik. Megnyugszik? Ki tudja? Azt sem tudni ma már, hogy önként teszi-e, esetleg pénzért, szervezeten, avagy csak az elképzelt politikai közössége önkéntes harcosaként. A végeredmény szempontjából ugyanis egyre megy. A lényeg: a látszás. A látszás látszata. Mindenképpen látszania kell annak, hogy **Ő IS** létezik, pontosabban mondva: **CSAK Ő** létezik. Az anonim Pillanat főhőse. Csakis az **Ő** véleménye, indulata, gyűlölete az egyetlen megörökítésre, megjelenítésre méltó álláspont...

Álláspont? Az ám. Vélemény? Saját vélemény? Dehogy... dehogy! Sem nem álláspont, sem nem vélemény, s főleg nem a maga személyes erőfeszítései nyomán megformált, némi szellemi munkával megelőlegezett, fokozatosan kialakított álláspont. Hanem a buboréktábor hivatásos hangadóinak naponta ezerszer hallható/látható, elképzeltetlen médianyomatékkal kialakított és a sulykolás révén normává szentesített dogmája. Mindegy, hogy maga a szóban forgó kérdés, a hozzászólás tárgya minémű probléma lenne. Mindegy, hogy ért-e hozzá, vagy csak tegnap hallott róla először. A lényeg a frissesség, az aktualitás, az előregyártott politikai álvitákban való azonnali részvétel erős illúziója. Mindez nem igényel előzetes ismereteket, tájékozási dást, mert – tudjuk – a vélemény: **SZENT**. És a vélemény sérthetlenségét, alkotmányos jogait még a réges-régi Múltból védi, legitimálja az a fikció, mintha mögötte bármiféle **TUDÁS** is lehetséges lenne.

Ez a fikció még azon korszakokból eredeztethető, amikor a vélemény kialakulása mögött ténylegesen létezhetett egy előzetes szellemi, épülési folyamat. Amikor maga a vélemény hosszadalmas diskurzus, érvek és ellenérvek egymást csiszoló közegében épülhetett fel, formálódhatott valamilyen szintű tudássá, s ennyiben sokkal több lehetett, mint a pillanatnyi hangulatok, személyes indulatok reflektálatlan terméke. Amikor a véleményeket még olyan tagolt nyilvánosság vehette körül, amelynek keretei között valós esély

volt a megalapozatlan következtetések közösségek előtti megmértetésére, s így az alaptalan, csupán hangulati/érzelmi vélekedéseknek nem lehetett semmiféle esélyük arra, hogy akár csak alkalmilag is többségivé váljanak.

Ezen a ponton érdemes ezt az – eddig meglehetősen elvont jellegű – fejtegetést sokkal konkrétabb szintekre helyezve folytatnunk.

Tucatnyi tényező 2024-ben

A jelenkori – esetünkben 2024-es keltezésű – kommentdemokrácia működésének meghatározó feltételeit, valamint a legfontosabb környezeti tényezőit következőkben foglalhatjuk össze.

– 2010 után viharos gyorsasággal ment végbe az intézményes politikai nyilvánosság Fidesz általi kisajátítása, kezdve a parlamenti működéstől a kormányzati munka ellenőrzési lehetőségeinek a felszámolásáig. Folytatva a nemzeti intézmények neutralizálásától az önkormányzatok megbénításáig.

– Hónapokon belül lebonyolították a közmédia kormányzati propagandává silányítást, kezdve az irányítástól a finanszírozásig, a közvetlen tartalom meghatározástól a totális személycseréig. (Ma már esténként legalább ötféle – közszolgálatinak becézett – tévécsatornán ömlenek ugyanazon mondatok, vádak, összeesküvés-elméletek, ugyanazon „szakértők” végtelenül lapos színvonalú hittételhirdetéseivel egyetemben.) Mindezzel párhuzamosan zajlott a kormányzati szempontból kritikus médiamaradványok kinyírása, illetve radikális átprofilírozása. (Lásd: *Népszabadság, 168 Óra, Figyelő, Origo, Index, TV2* stb.)

– Ezen a körön belül még külön figyelmet érdemel a vidéki média mindennapos propagandaeszközzé züllesztése, aminek a megállapodott vidéki szavazóbázis konzerválásában lett a későbbiekben meglepően nagy jelentősége és következménye.

– A közéleti nyilvánosságnak a nevetségesség határait alulról súroló példája lett a köztéri plakátok gyermeteg üzenethadjárata. Tizennégy év átlagában különösen tanulságos az, ahogyan e plakáterdők meg-megújuló hullámai összekapcsolódnak a rendszeres „Nemzeti konzultációkkal” (amely sem nem nemzeti, sem pedig konzultáció, hanem a legsötétebb történelmi időkre emlékeztető agyimosási gyakorlat... meglehetősen drága gyakorlat).

– Tartalmilag a média közéleti/politikai működése pedig nem más, mint Orbán Viktor rendszeressé tett szerepléseinek mindenféle szinteken való ismételtetése. Miként a kormányzati tagoknak sincs más feladatuk, mint főnökük mondanivalójának – na jó... néha más szavakkal történő – sulykolása. (Mindennek a tetejébe a még fennmaradó ellenzéki erők is lépre mennek, mivel a legfőbb feladatukat Orbán kritikájában látva, mást sem tesznek, mint a kormányfő állításait kritizálva, ők is hozzájárulnak az ő különleges médiaüzenet-státuszának a megerősítéséhez.)

– 2018 után a kormányzati erők harcba küldték helytartóikat a még valamennyire önállónak maradt kulturális élet alapvető intézményeinek a megfegyverzésére. Velük egy-két éven belül sikerült az egyetemeket, a kutatói műhelyeket – benne az MTA-t is –, a filmkészítők világát, a színházi és az irodalmi életet egyenlőtlen függetlenségi küzdelmek terepévé változtatni.

2024-re érkezve ez a munka annyiban mindenképpen eredményes lett, hogy a kulturális szféra legfontosabb területei lényegében megszűntek alternatív világképek, szubkultúrák, normák, minták – szélesebb körökre is hatni képes – termelési központjaiként működni.

– A jobbra politikai jellegű feltételekkel nagyjából egy időben óriási változás történt a médiafogyasztás világában is, elsősorban a technikai lehetőségek terén. A jelenkori magyar lakosság többsége számára napi szinten is elérhetővé vált az internet biztosította tájékozódási szabadság ezerféle lehetősége. Mondhatnák, hogy ez a semmihez sem hasonlítható hozzáférési lehetőség egymagában is képes lehetne az eddig felsorolt – hatalmi jellegű – visszalépések, korlátozások és károkozások ellensúlyozására, de ez távolról sincs így.

– Az átláthatatlan sokféleség, az ezerféle forrás tette nehezen megoldható kihívássá azt, hogy miképpen lehet ezzel a gazdagsággal okosan élni. A szelekcióban, a magunk felelőssége alapján történő válogatási rutinokban az elsöprő többségnek roppant kevés fogódzója és előképzettsége van. Ez a sokszínű hírvilág olyan rövid időn belül szakadt ugyanis ránk, hogy a legtöbbször ugyanazon fontos esemény, történes, ügy kapcsán kénytelenek lennénk számtalan ellentétes ismeretet kellően megalapozott véleménnyé formálni, ám ebben az új helyzetben – kellő idő és megfelelő tapasztalatok híján – egyelőre az esetlegesség, a pillanatnyilag éppen a legfontosabbnak tetsző szempontok jelentik az iránymutatást. S ebben az esetlegességben jut óriási előnyhöz és hihetetlenül erős lehetőségekhez a külső, direkt politikailag motivált médiakörnyezet.

– A közmédiát teljességgel eluráló kormányzati kasztnak eme jelenségekről nagyon alapos és rendszeresen megmért tudása/ismerete van, ezért hatalmas anyagi ráfordításokkal próbál ebbe a számára is anarchikus és közvetlenül aligha ellenőrizhető világba beleavatkozni. A 2024-es magyar nyilvánosság-realitások működésében az egyik legfontosabb – és úgy tűnik, hogy eleddig a legkevésbé elemzett – szerepet tölti be az a Megafon-csoport (sok-sok milliárdos háttértámogatással), amelynek a feladata e netvilág kormányzati szempontú befolyásolása. Törekvésük távolról sem merül ki a saját portálok, fórumok működtetésében, mert megkülönböztetett feladatok például fenntartani azt a széles körű kommentelő hálózatot, amelynek legfontosabb dolga a kormányzattal kevésbé szimpatizáló portálok, fórumok diskurzusainak minél hatékonyabb tönkretétele.

– A félig rejtőzködő kormányzati médianagyüzem dolga az időközben kialakult influenzaszervilág érdemi és hatékony orientálása is. Ezen a ponton érdemes arra a hallatlanul fontos szakadékra is utalnunk, ami az egyes generációk között a nethasználatban megmutatkozik. A fiatalabb – kb. 35/40 alatti generációk – számára olyan személyek jelentenek milliós nagyságrendben alapvető referenciapontokat, akiknek a nevét a 60 fölöttiek többsége még csak hírből sem ismeri. S így azt sem tudhatják, hogy ezen az „influenzserpiacon” ma már hatalmas, sokmilliárdos összegek forognak, éppen a fiatalabb generációk fogyasztói szokásaiban betöltött népszerűség

okán. S ma már mindennek a háttérben ott található a kormányzati, nagyvállalkozói csoportokhoz kötődő médiamedenzerek – szűkebb körökben kivételes befolyással rendelkező – alakjai is.

– A kormányzati befolyási övezeten túl, jelentős mértékben visszaszorulva, de létezik még az ellenkultúra éppúgy, mint a függetlenként megmaradt média maradéka. Igaz, két évtizeddel ezelőtti példányszámaik töredékét érik el, igaz, hogy a korábbiakhoz képes sokkal szűkebb olvasói közeghez jutnak el, igaz, hogy mindennapos anyagi/finanszírozási gondoktól szenvedve – de léteznek. Olyannyira, hogy a kormányzati médiacsendőrség állandó céltábláiként az idén kaphatnak még egy hatósági jellegű koloncot is a nyakukba. A frissiben felállított Szuverenitásvédelmi Hivatalt – nem kevésbé leplezetten – szeretnék arra is felhasználni, hogy a függetlenként megmaradt mozgalmak, szervezetek, médiumok külföldi forrásokból való fennmaradását egyfajta nemzetellenes tetteként kriminalizálják.

– A tárgyunkhoz szorosan tapadó jelenség, hogy a jelenkori magyar társadalom az új évezred első évtizedeiben folyamatosan és megállíthatatlanul atomizálódva hullik egyre kisebb és kisebb egységekre, közösségtöredékekre, és ezeknek a roncsai/keretei között mind kevésbé nyílik lehetőség a szélesebb értelemben vett nemzeti közösség alapvető gondjainak a megvitására. Tágabb és szűkebb nyilvánosságszeletek, életképes közösségi hátterek nélkül a mai magyar lakosság növekvő hányada él kiszolgáltatva a központi manipulációnak, az egyre rémesebb színvonalú propagandának, és így a rendszeresen felkínált ellenségképek/mesterséges bűnbakok iránti kollektív gyűlöletet kiélhetőségének, kétes örömeinek áldozataként. Eme alapvetően fontos társadalmi vonás okait, anatómiáját messzire vezető elemzések segítségével tudnánk megadni, e pillanatban csupán annyit, hogy az elharapódzott kommentdemokráciának leginkább ez a jelenség adja a legfontosabb társadalom-lélektani hátterét.

Lényeges hangsúlyoznunk, hogy az imént összefoglalóan leírt tucatnyi tényező együttesen, egymásba kapcsolódva, mintegy strukturális relációk hálójaként alkot olyan rendszert, amelynek következményeként termelődik ki és válik a Kor egyik alapvető közéleti/társadalmi típusává megcélzott páciensünk, a kommentáló állampolgár. Aki habozás nélkül és bármikor, bárkinek be mer olvasni, leginkább az anonimitás teremtette biztonság védttségétől övezve.

Egy másféle tükörben szemlélve

A mostani, 2024-es helyzetünket talán még világosabb kontúrokkal szemlél-tethetjük akkor, ha megpróbáljuk ezt a típust szembesíteni a rendszerváltás környezeti feltételei között élt, tevékenykedett állampolgárok helyzetével. A rendszerváltás kezdeti éveiben, a kilencvenes évek első felében a közéleti részvétel paraméterei egészen másféle struktúrában alkottak valamiféle fel- és kiismerhető, működő és működtethető rendszert. A kilencvenes évek első felének írástudói, elemzői egyáltalán nem voltak elragadtatva az akkori állapotoktól, és nem kevés alappal kérték számon az akkori politikai osztályon számos olyan jelenség aggasztó mivoltát (a tömegessé váló mun-

kanélküliséget, a sehová nem vezető ideológia viták haszontalanságát, a gazdaságpolitikai ballépéseket, a pártok túlhatalmát), amellyel nem lehetett szó nélkül megbékélni. (A *Mozgó Világ* olvasói mindezt könnyedén ellenőrizhetik, ha előveszik és megnézik a harminc évvel ezelőtti évfolyamok bármelyikét.)

A korabeli politikai részvétel, tájékozódás és véleményformálási esélyek peremfeltételeit utólag áttekintve az lehet a benyomásunk, hogy a 2024-es állapotokhoz képest az akkori korszak az érdeklődő állampolgárok számára összehasonlíthatatlanul több részvételi lehetőséget teremtett, mint e mostani világ.

A tucatnyi fontos tényező közül ezúttal öt szempontot veszünk figyelembe.

– A kilencvenes években a magyar parlament minden munkanapon működött, és ezt a tévénézők százezrei azonmód, folyamatosan ellenőrizhették is. Ma már nehéz elhinni, de a parlamenti szócsaták többsége érdemi politikai nézeteltérések mentén zajlott, amit a közvélemény érdeklődő része folyamatosan figyelemmel kísérhetett, a korabeli média pedig másnapokon képes volt a lényegesebb összetűzéseket újra meg újra feldolgozni. Mindennek következtében a napi kormányzati ügyekre is megállás nélkül rálátási lehetőség nyílt. Az egyedi állampolgári állásfoglalás kialakításához ez a fajta nyíltság/nyitottság pótolhatatlan segítséget jelentett.

– Mind a rádióknak, mind a köztvének állandó parlamenti tudósítói voltak; nemcsak az azonnali tájékozódás volt így biztosítva, hanem a későbbi műsorokban történő nyomon követés lehetősége is. Öt-hat napilap minden áldott nap feldolgozta a parlamentben és a kormány háza táján zajló eseményeket, és a korabeli szlogen – miszerint „a *Népszabadságot* naponta egymillió ember olvassa” – egyáltalán nem minősült csupán reklámfogásnak. A korszak mérvadó hetilapjainak akkori példányszáma bőven meghaladta a százezret, olvasásuk egyáltalán nem minősült csupán fővárosi/nagyvárosi luxusnak. Bár sem mobiltelefon, sem internet nem volt még, így a magánjellegű kommunikációs lehetőségeket nem lehet összehasonlítani a maiakkal, mégis a harminc évvel ezelőtti közállapotok a társadalom többsége számára folyamatosan nyitva hagyták a politikai tájékozódás esélyeit.

– A rendszerváltás első évtizedében az ország nagyobb településein mindenféle közéleti klubokban, fórumokon rendszeresen, heti vagy havi gyakorisággal vitatták meg – a helybéli közönség aktív részvételével – az ország fontos kérdéseit. Nem túlzás azt állítani, hogy az ország első száz településének elsöprő többségében működő közvetlen szóbeli körök lehetővé tették sokezernyi ember számára azt, hogy legalább alkalmilag, de mégis rendszeresen, érdemi közéleti szereplőnek érezhesse magát.

– A kilencvenes években egyáltalán nem voltak ritkák a több tízezer népességet megmozgató tüntetések, utcai/köztéri demonstrációk. S nemcsak a Charta volt képes egy-két napon belül ötven-hatvanezres tömeget összetoborozni, hanem úgyszólván valamennyi parlamenti párt is meg tudta ugyanezt tenni. (E sorok írója például ugyanúgy lehetett helyszíni szemtanúja a kiscigány-, avagy a MIEP-tüntetéseknek, mint ahogyan a baloldali és/vagy a liberális pártok megmozdulásainak is.)

– 2010 előtt a választásokat megelőző kampányhetekben megszámlálhatatlan rendezvény tette százezrek számára lehetővé azt, hogy személyesen is meghallgathassák a különféle pártok, jelöltek aktuális mondanóját. A kampányok egykoron a politikai nyilvánosság és részvételi lehetőségek olyan koncentrált formáit jelentették, amikor a politikum egy-két hónapra minden egyéb kérdést, társadalmi problémát a perifériára szorított, és csakis a versengés teremtette közéleti izgalomnak adott teret, imígyen vitte be a napi politikát a mindennapi élet minden elképzelhető szegmensébe.

Zárszó

A felsorolt öt – a maga korában általánosan jellemző – részvételi, közéleti tanulási lehetőség a mostani állapotokhoz képest összehasonlíthatóan sokszínűbb és gazdagabb, érdemibb politikai/közéleti részvételi mezőt formált meg, s velük a korabeli magyar társadalom jelentős létszámban élni is tudott. Nem mernénk azt állítani, hogy a felnőtt lakosság többségére mindez jellemző volt, de azt igen, hogy a mai viszonyokhoz képest sokkal szélesebb társadalmi felületen és összehasonlíthatatlanul közvetlenebb módokon nyújtott esélyt az állampolgári részvételre, tájékozódásra és tanulásra.

A kommentdemokrácia korában minden bonyolulttá és minden végtelen egyszerűvé vált. A különféle válságok egymásra halmozódva teszik kilátástalanná még a legalapvetőbb dolgokban történő eligazodást is. Egyszerre kellene figyelemmel lenni a migrációs problémákra, a klímaváltozásra, a pillanatok alatt nemzetközi méretűre felfutó járványokra, az inflációs hatásokra, a meg-megújuló háborús konfliktusokra, az alig látható, bár egyre hatékonyabb kiberháborúra stb. Ráadásul a világ valamely másik felén kitörő fegyveres konfliktusnak itthon is az lehet a vége, hogy egyeses következményként – sok ezer kilométerrel odébb – holnaptól bezárják a te munkahelyedet is.

Ugyanakkor szerte a világban az egekbe szökik mindazon határozott, bármely dilemmára azonnali megoldást kínáló vezetők népszerűsége, akiket az elmúlt évtized világszerte folyamatosan kitermelt. Ők arra is képesnek mutatkoznak, hogy még a legbonyolultabb, legösszetettebb problémákat is fekete/fehér, jók/rosszak szerkezetű és a többség által viszonylag könnyen átlátható, megválaszolható kérdésekké varázsolják át. E mutatóhoz azonban szükségük van a fáradságos, hosszadalmas viták, párbeszéd, egyeztetések kiküszöbölésére. A párbeszédetől megfosztott vélemény segítségével viszont maga a mindennapi Létezés válhat sokaknak könnyebbé. Látszólag, és rövid távon mindenképpen.

Az új típusú, népszerű Vezetők számára ezért a kommentdemokrácia az igazi lételem, mert így érdemben senki sem szólhat bele abba, hogy mit és miért csinálnak. Szép is ez így, jó is ez, eredményes is (már akinek!). De mi lesz akkor, ha egyszer beüt az áramszünet?